

Kazimierz Przyboś

LUBOMIRSCY HERBU DRUŻYNA

Od przełomu XVI/XVII wieku biskupi klucz muszyński sąsiadował od zachodu, południowego zachodu i północnego zachodu z dobrami będącymi wówczas w rękach rodziny Lubomirskich. Oni to od 1604 roku byli właścicielami klucza nawojowskiego (zakupione od Jakuba i Samuela Chwalibogów wsie: Nawojowa, Kunina, Bucza, Kamianka, Łęki, Popardowa, Frycowa, Rybie Stare, Maciejowa, Składziste, Roztoka Wielka, Roztoka Mała, Czaczów, Bernowiec, Homrzyńska, Żółtne, Łabowa, Nowa Wieś, Kotów, Krzyżówka, Łosie, Uhryń Niżny, Uhryń Wyżny, Łabowiec, Szlachtowa, Jaworki, Biała Woda, Czarna Woda). Od 1591 roku aż do I rozbioru przez 181 lat dzierżyli starostwo spiskie (Stará Lubovňa, Podolinec, Hniezdne i tzw. 13 miast spiskich - tj. Spišska Nova Ves, Spišske Podhradie, Spišske Vlasy, Lubica, Spišska Belá, Vrbov, Tvarožne, Ruskinovce, Poprad, Spišska Sobota, Vel'ke, Matejovce oraz Straže Pod Tatrami). Dobra te przechodziły w ich rękach z pokolenia na pokolenie. Nadto w latach 1590-1772 aż dziewięciu przedstawicieli tej rodziny sprawowało urząd starosty grodowego sądeckiego i korzystało z dochodów z tego starostwa (2 miasta: Nowy Sącz i Piwniczna oraz 19 wsi – Pisarzowa, Trzetrzewina, Biczycy, Krasne, Gostwica, Stadła, Falkowa, Mystków, Kunowa, Wola, Jamnica, Kamionka Mała i Wielka, Mszalnica, Wola Królowa Polska, Cieniawa, Ptaszkowa, Kokoszka, Łomnica). Dodajmy, że w latach 1638-1779 sześciu Lubomirskich pełniło prestiżowy urząd wojewody krakowskiego, zaś w latach 1702-1782 dwóch z nich sprawowało najwyższy świecki urząd w Rzeczypospolitej – kasztelan krakowskiego. Dlatego warto zapoznać się z początkami dziejów tej rodziny i dowiedzieć się, jak Lubomirscy stali się jedną z najznamienitszych familii w Rzeczypospolitej.

Jaki był początek rodu Lubomirskich i w jaki sposób weszli oni na szczyty władzy i majątku?

Ród Drużynów¹ wywodził się z ziemi krakowskiej, z obszaru pomiędzy Rabą (od Brzezowej po Zręczycę koło Gdowa) – od północy, po Stradomkę (od Woli Wieruszyckiej po Ubrzeż) oraz Potok Trzciański koło Ujazdowa – od wschodu, a po Łososinę od południa i od zachodu po dział Krzyworzeki (od Lipnika na południu, po Brzezową nad Rabą). W południowo-zachodniej części tego obszaru rozciągały się dobra klasztoru

¹ W. Semkowicz już w 1900 roku (*Drużyna i Szreniawa. Studium heraldyczne*, [w:] „Kwartalnik Historyczny” 14, 1900, s. 200-220) zwrócił uwagę, że Drużynowie, do których bezsprzecznie należeli Lubomirscy i Szreniawowie, to dwa odrębne rody. Mimo to w literaturze do dziś pokutuje błędna opinia, iż Lubomirscy są herbu Szreniawa!

Cystersów w Szczyrzycu. Klasztor otrzymał je w latach 1231-1237 od Teodora (Czadora), wojewody krakowskiego, który kupił tę ziemię od niejakich Jana i Andrzeja. Był to górzysty i gęsto zalesiony obszar Beskidu Wyspowego.²

Za najstarszego znanego przodka Lubomirskich, wzmiankowanego na początku XIV wieku, uważa się Zbigniewa ze Szczyrzycy herbu Drużyna³. Miał on dwóch braci – Zbyszka (Zbysza, Zbigniewa), m.in. (1356) kanonika krakowskiego i kanclerza krakowskiego⁴ oraz Idziego wzmiankowanego w latach 1333-1340 jako cześnik krakowski⁵. Imię Zbigniew było imieniem rodowym, co prawdopodobnie miało związek ze Zbydniowem – gniazdem rodowym Drużynów⁶. Synowie wspomnianego wyżej protoplasty są wzmiankowani w dokumencie z 1335 roku.⁷ Wymieniono w nim: Jaszka Lesickiego, Piotra, Marcina i Jerzego. Pominięto Klemensa (Klimunta), który w latach 1335-1357 był miecznikiem krakowskim⁸, a swój urząd zawdzięczał zapewne stryjowi kanclerzowi. Spośród wzmiankowanych 5 braci najważniejszą postacią był Marcin, który w 1306 roku otrzymał od Łokietka w nagrodę za zasługi wieś Wieruszycę⁹. Według Władysława Semkowicza od tegoż Marcina wywodzi się linia, która dała początek Lubomirskim.¹⁰ Wprawdzie w wywodzie opracowanym przez Semkowicza brakuje jednego pokolenia pomiędzy Marcinem a braćmi Olandem, Janem i Michałem, ale skoro Wieruszycę po Marcinie posiadał Michał, tym samym między Marcinem a Michałem musiało zachodzić bliskie pokrewieństwo.¹¹ Wzmiankowany 1400 r. Jaśko ze Zbigniewa (Zbydniowa) dostał przywilej Łokietka dla Wieruszyc, Zbigniewa (Zbydniowa), Gdowa, Boczowa, Brzozowej, Ubrzeża i Wieńczymirowa – zatem wskazuje to na fakt, że jego ojcem był Andrzej z Boczowa, wzmiankowany w latach 1361-1382 jako dziedzic Boczowa, Gdowa, Więckowic, Zbydniowa (dawniej Zbigniewa), Wieruszyc, Grabia, Rybia, Zręczyc, Brzezowej k. Wiśnicza, Ubrzeża i Wieńczymirowa.¹² Andrzej z Boczowa, nawet jeśli przyjąć, że miał tylko części w tych wsiach, to i tak był bogatym

² W. Semkowicz, *Drużyna i Szreniawa*, mapa po s. 220.

³ *Ib.*, s. 212.

⁴ Zob. *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII w.*, *Spisy*, opr. zespół pod red. A. Gąsiorowskiego, t. X, Kórnik 1992, nr 607; *Urzednicy lęczyccy, sieradzcy i wielunscy XIII-XV w.*, *Spisy*. T.II/1 Wrocław 1989, nr 37; *Urzednicy malopolscy XII-XV w.*, *Spisy* T. IV/1, Wrocław 1990, nr 190.

⁵ *Urzednicy malopolscy XII-XV wieku*, nr 94.

⁶ Zob. F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. I, s. 319.

⁷ *Kodeks dyplomatyczny Malopolski.*, t. I, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876, nr 198 (datę tę można przesunąć do 2 II 1325, zob. *Matricularum Regni Poloniae summaria (dalej MRPS)*, wyd. T. Wierzbowski, t. IV, Warszawa 1914, Suplement, nr 909.

⁸ *Urzednicy malopolscy XII-XV w.*, nr 199.

⁹ Zob. F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich*, t. III, Kraków 1901, s. 257; *Antiquissimi libri iudicales terre Cracoviensis*, wyd. B. Ulanowski, [w:] *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. VIII, Kr. 1884 -1886, nr 10348].

¹⁰ W. Semkowicz, *Drużyna i Szreniawa*, s. 212-213.

¹¹ Zob. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, s. 57 (W-wa 1912); *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu (dalej: SGH)* T. V, *Malopolska - woj. krak.*, opr. Z. Leszczyńska-Skrętowa, F. Sikora, J. Kurtyka, pod red. J. Wiśniewskiego, Wrocław 1980, s. 168.

¹² A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, s. 57.

jak na owe czasy rycerzem. Zmarł przed rokiem 1386, pozostawiając wdowę Ewę z Więckowic (z Makocic), która była macochą jego czterech synów. Najstarszym z braci był Prędota, zwany Laską. Dał on początek Skarbkom ze Zręczyc¹³. Następny brat Jaśko, dziedzic Grabia, Zbydniowa, Boczowa, występuje w aktach w latach 1384-1403. Pozostawił po sobie liczne potomstwo i jest protoplastą rodów Mstowskich i Rupniewskich¹⁴. Najmłodszym (prawdopodobnym) synem był Michał Grabski, zwany też Michałkiem lub Laską. Początkowo pisał się z Wieruszyc, potem z Grzybowej, a na koniec z Grabia i Boczowa. Jest on pierwszym, potwierdzonym źródłowo, właścicielem Lubomierza (1398 r.)¹⁵. Jeszcze wzmiankowany był jako żyjący w roku 1410.¹⁶ Z jego synów Jakub zmarł bezpotomnie po 1459 roku, a Spytek (piszący się z Grabia i Lubomierza, a później z Grabia i Chodzienic), zmarł około 1471 roku i dał początek Wieruskim¹⁷.

Mikołaj otrzymał od króla Władysława Jagiełły w nagrodę 20 kóp groszy na królewszczyźnie Morze w ziemi łęczyckiej. Do roku 1425 pisał się z Grabia, a potem z Boczowa. Zmarł pomiędzy 1459 a 1469 rokiem, pozostawił kilku synów, z których młodszy Stanisław dał początek Lasockim¹⁸.

Starszy brat – Piotr – w roku 1455 był dziedzicem części Wałowej Góry¹⁹. W 1465 roku z podziału dóbr dziedzicznych otrzymał Lubomierz, Grabie, Wałową Górę i Pasierbiec. Po tym podziale zaczął się pisać jako Lubomirski²⁰.

Piotr bezsprzecznie używał herbu Drużyna, o czym świadczy zapis dokonany przez współczesnego mu Jana Długosza: "Lubomirz, villa [...] cuius haeres Petrus Lubomirzky de domo et familia Druszina"²¹. Zmarł w roku 1487. Z pięciu synów Piotra – Jakub Lubomirski (+1519) z Grabia jako pierwszy w rodzinie wszedł do elity urzędniczej województwa krakowskiego i w ten sposób przetań drogę awansu następnym pokoleniom Lubomirskich. W 1491 roku rozpoczął karierę urzędniczą, zostając podstarościm (1491 i 1493-1495) oraz sędzią grodzkim krakowskim (1491-1495 i 1499-1519), zaś w 1506 roku został sędzią ziemskim krakowskim. Dzięki poparciu króla Aleksandra wziął w dzierżawę tenutę tymbarską w roku 1504. W tym samym roku posłował na sejm w Piotrkowie, a w 1506 r. na sejm elekcyjny Zygmunta I²². Rosła też jego zamożność,

¹³ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, s.57.

¹⁴ Zob. SGH, t.V, cz.1, s. 718-719; cz.2, s. 234.

¹⁵ Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, s.57; *Słownik historyczno-geograficzny*, t. V, cz.2, s.89.

¹⁶ *Słownik historyczno-geograficzny*, t. V, cz.2, s.24.

¹⁷ Zob. W.Semkowicz, *Drużyna i Szreniawa*, s.213.

¹⁸ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, s.57.

¹⁹ SHG, t. V, cz.1, s.834.

²⁰ W 1476 r. już urzędowo jest nazywany Lubomirskim (Lubomyrsky de Lubomirz), zob. Antoni Zygmunt Helcel, *Prawo polskie w praktyce sądowej XIV i XV wieku. Wyciągi z najdawniejszych ksiąg sądowych ziemi krakowskiej*, [w:] *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. II, Kraków 1870, nr 4152; T. Zychliński, *Złota księga*, t. V, s.100.

²¹ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, pod red. W.Taszyckiego, t. III, z.2, W-wa 1972, s.288 (Lubomirski); zob. Jan Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. III, wyd. A.Przeździecki, Kraków 1864 (=Jan Długosz, *Opera omnia*, t. IX) s. 278,279.

²² L.Finkel, *Elekcja Zygmunta I*, Kraków 1910, s.198.

skoro w roku 1507 zakupił za 430 grzywien Krzesławice, część Sierakowa i Zegartowice, a za 990 grzywien sołectwo w Siemiechowie²³. Zmarł w 1519 roku jako właściciel: Grabia, Nieprzasnej, Krzesławic, Zbyszkówki, Dziekanowic, Jodłownik, Sierakowa. Jego syn Joachim, dworzanin królewski i starosta jasielski, zmarł bezpotomnie w roku 1570, a jego dobra – kilkanaście wsi (w tym Grabie, Tarnawa, Dziekanowice i Sieraków) otrzymała kalwińska (jak i Joachim) linia Lubomirskich na Jawczycach, wywodząca się od młodszego brata Jakuba – Dietrzycha (Dymitr, Dietrzych zwany Teodorkiem, zm. pomiędzy 1516 a 1520 r.) oraz linia na Lubomierzu – po Stanisławie (zm. 1536).

Interesującą nas linię książęcą zapoczątkował najmłodszy syn Piotra – Feliks na Sławkowicach (zmarły w 1533 r.) [zob. tablica]. Już w 1499 roku wraz z braćmi otrzymał ojcowiznę i swoją część²⁴ za sumę 600 florenów sprzedał najstarszemu bratu²⁵. Oprócz tych pieniędzy znacznie wzbogaciło go wiano żony, Beaty Jaweckiej. Feliks musiał być dobrym gospodarzem, gdyż w ciągu ponad trzydziestu lat zwiększył pokaźnie swój stan posiadania. W 1506 r. odkupił od Adama z Błędów Sławkowice, z których on i jego synowie zaczęli się pisać. W roku 1510 kupił za 1500 zł polskich Przychowiec, Grajów, część Chorągwicy, nadto do 1511 r. dzierżawił królewszczyznę Pierchów²⁶. Bratankowi Joachimowi w 1523 r. za 150 florenów zastawił Dziekanowice. Pod koniec życia dokupił Sułów, Wolice Grzymałowską, Zabłocie i Trąbki²⁷, a nadto dzierżawił Kłokową i Rzuchową²⁸. Zmarł w 1533 roku; z małżeństwa z Beatą Jawecką miał pięciu synów i dwie córki. Znaczny wpływ na losy tej rodziny miało małżeństwo jednej z nich – Anny. O niej samej wiemy tylko to, że jej mężem był Jan z Marszowic Zabawski; jako wdowa w 1524 r. ponownie wyszła za mąż za Pawła Mruka z Sieciechowic²⁹. Jej córka Zofia z Marszowic została żoną Jana Gamrata, wojewody i wiceregenta mazowieckiego, zmarłego bezdzietnie w 1544 roku. Jej to w rok później ówczesny arcybiskup gnieźnieński Piotr Gamrat, ostatni z rodu, zapisał 5000 złp zabezpieczonych na dobrach dziedzicznych i królewszczyznach³⁰. W 1547 roku Anna została żoną Jana Ocieskiego, wtedy kasztelana zawichojskiego, niebawem kanclerza koronnego³¹. Dzięki małżeństwu Anny bez wątpienia zrobili karierę jej krewni. Najstarszym z synów Feliksa był Jakub (+1553), który obrał stan duchowny, podobnie jak jego młodszy brat Piotr. Pierwszy był proboszczem w Dziekanowicach,³² drugi w Żabnie³³.

²³ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, s.96.

²⁴ Tj. części w Lubomierzu, Grabiu, Wałowej Górze, Pasierbcu, Woli Grabowskiej oraz młyn w Łososinie i łan kmięcy pod Wałową Górą.

²⁵ SGH, t. V, cz.2, s.25.

²⁶ Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, s.60; MRPS, cz.4, nr 85; SGH, t. IX, cz.1, s.358, cz.2, s.348.

²⁷ Żychliński, *Złota księga*, t. V, s.102.

²⁸ Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, s.60.

²⁹ Boniecki, t. XV, s.60; SGH, t. V, cz.2, s.42.

³⁰ MRPS, t. IV, nr 7331.

³¹ Zob. Anna Sucheni-Grabowska, *Jan Ocieski herbu Jastrzębiec (1501-1563)*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej PSB) t. XXIII, 1978, s.507-513. Zofia przeżyła męża i żyła jeszcze w roku 1580.

³² SGH, t. V, cz.2, s.651.

³³ Żychliński, *Złota księga*, t. V, s.102, Boniecki w ogóle go nie wspomina, jest wzmiankowany w 1537 wraz braćmi; MRPS, t. V, nr 18600.

Tablica: Lubomirscy herbu Drużyna, linia na Sławkowicach

<p>Elżbieta ∞ 1525 Jan Minor (Minocki) z Przybyśławic</p>	<p>Jakub † po 1553, □ w kościele w Łazanach, proboszcz w Dziekanowicach 1529</p>	<p>Stanisław † 1577, □ w kościele w Łazanach ∞ 1. 1537 Laura Effremówna, † 1539/42 2. 1544 Barbara Gruszkowska z Zabłocia, † 1561</p>
<p>Faustyn * 1538 † 1539</p>	<p>Sebastian * 1546 † 1613, □ u dominikanów w Krakowie, hr. S.I.R. na Wiśniczu 1595, żupnik krak. 1581–92, burgr. krak. 1584–91, starosta dobczycki 1585–1606, sędziowski 1590–97, spiski 1591–1605, kaszt. małogoski 1591–98, starosta lipnicki 1591–94, kaszt. biecki 1598–1603, starosta tymbarski 1599–1606, kaszt. wojnicki 1603–13, starosta sandom. 1609–13, ∞ 1. 1567 Anna Pieniążkówna z Krużłowej, † 1580, 2. 1581 Anna Branicka z Ruszczy, † 1639, □ u dominikanów w Krakowie</p>	
<p>Katarzyna * ok. 1582 † 1611 ∞ 1597 ks. Janusz Ostrogski kasztelan krakowski</p>	<p>Anna * ok. 1582 † 1613 zakonnica (benedyktynka w Staniątkach)</p>	<p>Stanisław * 1583 † 1649, □ u karmelitów w Wiśniczu, ks. S.I.R. 1640, starosta sędziowski 1597–1613, spiski 1605–34, rotm. król. 1607, starosta dobczycki 1610–22, sandom. 1613–36, krajczy kor. 1619–20, podczaszy kor. 1620–29, starosta lelowski 1620, białocerkiewski 1620–42, wojewoda ruski 1629–38, starosta zatorski 1633–39, krzepicki 1633, niepołomicki 1635–39, grybowski 1638, wojewoda krak. 1638–49, starosta krak. 1638–46, ∞ 1613 ks. Zofia Ostrogska, *ok. 1595 † 1622, □ u karmelitów w Wiśniczu</p>
<p>Aleksander Michal * ok. 1614 † 1677, □ u karmelitów w Wiśniczu, starosta grybowski 1628–36, sandom. 1636–77, zatorski i niepołomicki 1639–77, podczaszy królowej 1641, koniuszy kor. 1645–68, starosta rycki, lubaczowski, płoskirowski 1646, wojewoda krak. 1668–77, ∞ 1637 Helena Tekla Ossolińska, † 1687 (od 1681 karmelitanka bosa – jako Paula Maria od św. Wawrzyńca)</p> <p>tak zwana starsza linia Lubomirskich, wygasła po mieczu w 1720 roku</p>		<p>Jerzy Sebastian * 1616 † 1667, □ u karmelitów w Wiśniczu, starosta dobczycki 1622–49, lipnicki 1622–63, tymbarski 1628–58, spiski 1664–60, grybowski 1636–46, sędziowski 1637–46, chmielnicki 1645–65, krak. 1646–64, marsz. nadw. kor. 1650, marsz. w kor. 1650–64, starosta przemyski 1652–53, olsztyński 1654–67, kazimierski 1656–67, hetm. pol. kor. 1657–64, starosta perejasławski 1660–67 ∞ 1. 1638 Konstancja z Bobrku Ligęzianka, † 1648 2. 1654 Barbara ze Szczekocin Tartłówna, † 1689</p> <p>tak zwana młodsza linia Lubomirskich</p>

Feliks Lubomirski

na Sławkowicach, † 1533

∞ Beata Jawecka

Sebastian

† 1558, □ w kościele farnym
w Sanoku, dworzanin królewski 1539,
podstoli kor. 1550–58, stolnik nadw.
kor. 1551, starosta sanocki 1553–58,
stolnik krakowski 1557–58

Piotr

† po 1560
proboszcz
w Żabnie
1547–60

Wawrzyniec

† po 1547
dworzanin
królewski
1539

Anna

∞ 1. przed 1523
Jan z Marszowic
Zabawski
2. 1524 Paweł
Mruk z Sieciechowic

Katarzyna

† 1566

∞ Jan

Przypkowski

Anna

∞ Wincenty

Wieruski

Zofia

* 1585

† 1612

∞ 1602

Mikołaj
Oleśnicki
kasztelan
małogoski

Joachim

* 1588 † 1610

□ u dominikanów
w Krakowie,
dworzanin król.,
starosta lipnicki
1594–1610,
dobczycki 1606–10,
tymbarski 1606–10

Krystyna

* ok. 1593

† 1645

∞ 1618

Stanisław
Koniecpolski
kasztelan
krakowski

Sebastian

† 1594

jako niemowlę,
□ w kościele
farnym
w Dobzycach

Barbara

† przed 1630

∞ 1611 Jan

Zebrzydowski
miecznik
koronny

Eleonora

* 1597

† młodo

1613 jako
nowicjuszka,
□ u domini-
kanów
w Krakowie

Konstancja

* ok. 1616 † 1646

∞ 1637 Franciszek

Sędziwoj Czarnkowski
kasztelan poznański

Krystyna

* 1618 † 1667

□ w kolegiacie w Olyce

∞ 1638 Albrycht

Stanisław Radziwiłł
kanclerz wielki litewski

Konstanty Jacek

* ok. 1622 † 1663

□ w kościele farnym w Przeworsku,
starosta białocerkiewski 1642–63,
grybowski i sądecki 1646–63,
krajczy koronny 1657–58,
podczaszy koronny 1658–63
∞ 1648 Barbara Domicella
Szczenińska, † przed 1676

Trzecim synem Feliksa był Sebastian (+1558), po raz pierwszy wzmiankowany w 1526 r. jako notariusz publiczny oficjała krakowskiego Jakuba Erciszewskiego.³⁴ Przed 1539 rokiem został dworzaniem królewskim, związanym od roku 1544 z dworem Zygmunta Augusta. W 1550 r. zaczęła się jego kariera; został podstolim koronnym, w 1551 r. otrzymał od króla 140 florenów rocznie z żup bocheńskich, w 1553 r. został starostą grodowym sanockim³⁵. Po Pawle Mruku otrzymał Sieciechowice i części w Niedomicach i w Glewie³⁶. Dzięki tym dochodom już w roku 1557 Sebastian mógł sobie pozwolić na założenie prywatnego miasteczka Przyłęku w ziemi sanockiej³⁷.

Najmłodszym synem Feliksa był Wawrzyniec, zmarły po roku 1547. On z kolei rodziny nigdy nie założył. Jego losy były związane z jego bratem Sebastianem, po nim przejął urząd konsystorza Jakuba Erciszewskiego³⁸, potem jako Wawrzyniec Feliks zapisał się na Akademię Krakowską³⁹, następnie został dworzaniem Izabeli Jagiellonki. Niebawem rozstał się z dworem królewskim. Po raz ostatni jest wzmiankowany w roku 1547, kiedy jest dziedzicem Sławkowic i Wolicy⁴⁰.

Wreszcie ostatni z synów Feliksa, drugi w kolejności. Był nim Stanisław (+1577). Zrobił on wprawdzie najmniejszą karierę, ale jako jedyny z tej linii Lubomirskich pozostawił potomka. Tym potomkiem był Sebastian, kasztelan wojnicki, twórca potęgi rodu. Stanisław zarządzał ojcowizną. W 1533 r. z braćmi kupił od Andrzeja Sułkowskiego Sułów⁴¹. W 1537 r. ożenił się z Włoszką, dwórką królowej Bony – Laurą Effremówną, która od królowej otrzymała w posagu 1550 zł w gotówce i 350 zł w klejnotach. Prawdopodobnie to małżeństwo skojarzył jego stryjeczny brat Joachim – zaufany dworzanie królewski.

Stanisław zapisał Laurze 3100 florenów na swoich Sławkowicach, Gajowie, Żukowie, Zabłociu, Wolicy, Trąbkach, Łąkcie⁴². Po Wielkanocy, tj. po 21 IV 1538 r., Laura urodziła na zamku krakowskim syna – Faustyna, lecz niebawem wraz z dzieckiem zmarła (1539)⁴³. W 1544 roku Stanisław powtórnie się ożenił, tym razem z Węgierką Barbarą Gruszkowską (Hruszowską, Hrussoy de Zablath, Ruschowską de Zablottie); wtedy zapisał swojej nowej żonie 1500 florenów zabezpieczonych na Zborówku, Sławkowicach, Woli, Sosnówkach i Zabłociu⁴⁴. Zapewne to małżeństwo Stanisław zawdzięczał

³⁴ Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu, t. IX, cz.1, wyd. B.Przybyszewski, Kraków 1984, s.62-63.

³⁵ *Urzednicy centralni i nadworni*, nr 815; MRPS, t. V, nr 5424, 6372. *Urzednicy woj. rus. XIV-XVIII w.*, nr 2559; zob. A.Sucheni-Grabowska. *Monarchia dwu ostatnich Jagiellonów a ruch egzekucyjny*, Wrocław 1974, s.245.

³⁶ MRPS, t.V, nr 4916.

³⁷ MRPS, t.V, nr 8017.

³⁸ Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu, t. IX, cz.1, s.130.

³⁹ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. II, wyd. A. Chmiel, Kraków 1892, s. 266.

⁴⁰ Żychliński, t. V, s.102.

⁴¹ Boniecki, t. XV, s.60.

⁴² MRPS, t. IV, nr 18498

⁴³ Zob. W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. II, Poznań 1949, s.89; D.Quirini-Popławska, *Działalność Włochów w Polsce w I poł. XVI wieku*, Wrocław 1973, s.31.

⁴⁴ Żychliński, T.V, s.103.

swoim braciom Sebastianowi i Wawrzyńcowi, którzy udali się z królową Izabelą na Węgry.

Stanisław był skrzętnym gospodarzem. Cały czas pomnażał swój majątek poprzez zakup części Łazan (1537 i 1549), Woli Gomołczewskiej, Sędziejowic, części Niedomic i Glewa (1549)⁴⁵. W 1568 roku w spadku po Joachimie przejął klucz żurawicki w ziemi przemyskiej, tj. Żurawicę, Buszkowice, Wapowce, Łętownię, Ujkowice oraz część Batyc z królewskimi Maćkowicami – był to niewykupiony zastaw Sebastiana Mieleckiego.⁴⁶ W 1561 r. zmarła jego żona,⁴⁷ a on zakończył życie w 1577 r.,⁴⁸ otoczony liczną gromadką dzieci.

W tym pokoleniu Lubomirskich zaznaczył się wyraźny wzrost pozycji rodziny. Stało się to dzięki służbie na dworze królewskim – aż 4 z 12 przedstawicieli tego pokolenia było dworzanami. Niewątpliwie było to zasługą Joachima, który najwcześniej (już w 1524 r.) rozpoczął karierę dworską i pomógł pójść tą samą drogą swoim braciom stryjecznym. Szczególnie lata 1550-1551 okazały się pomyślne dla rodziny. Spadły na nią urzędy i królewszczyzny. Prawdopodobnie Lubomirscy stanęli wówczas po stronie Zygmunta Augusta w jego konflikcie z matką, co król odpowiednio im wynagrodził. Wreszcie pomocą w karierze – szczególnie dotyczy to Stanisława – było jego małżeństwo z Węgierką Barbarą Gruszkowską. Nadto Stanisław przeżył 4 braci i przejął po nich sukcesję.

Syn Stanisława – Sebastian Lubomirski – zmarł w 1613 roku⁴⁹. Karierę umożliwiły mu: spadek po stryju Sebastianie, staroście sanockim, zmarłym w 1558 r. (dzięki temu studiował w Lipsku, na uniwersytecie, w latach 1559-1560), służba na dworze biskupa krakowskiego Filipa Padniewskiego (lata 1562-1567), następnie dwa odpowiednie małżeństwa, które poważnie zasiły jego majątek (w 1567 r. i kolejne w 1581 r.). Ale najważniejszym momentem w jego życiu było na pewno objęcie w roku 1581 dzierżawy żup krakowskich. Był to moment przełomowy w jego karierze. Funkcję tę zyskał dzięki życzliwości króla Stefana (jako pół-Węgier, po matce), następnie utrzymał ją, wspierając Stefana Batorego, a potem Zygmunta III Wazę, wieloma pożyczkami i swą prokrólewską postawą (tak w 1587/88 roku jak i później, w czasie rokoszu Zebrzydowskiego). Wreszcie Sebastian wybudował własny szyb solny w Lednicy koło Wieliczki. Szacuje się, że w latach 1581-1592 Lubomirski zyskał z żup solnych około 300 000 złp. Mając taki zasób finansowy, przystąpił do kupowania dóbr dziedzicznych, królewszczyzn i urzędów ziemskich. I tak w roku 1581, kiedy rozpoczynał karierę, miał na terenie

⁴⁵ Boniecki, T.XV, s.60.

⁴⁶ Zob. PSB XX, s. 767.

⁴⁷ Żychliński, T.V, s.103.

⁴⁸ L.Zarewicz, *Dobczyce. Monografia historyczna*, Kraków 1878, s. 60.

⁴⁹ Wobec tego, że dysponujemy sumiennym biogramem napisanym przez Józefa Długosza (*Sebastian Lubomirski h. Szreniawa* [s] /ok.1546-1613/), [w:] PSB, T. XVIII, s.40-42), tu jedynie zasygnalizujemy najważniejsze momenty w karierze Sebastiana Lubomirskiego. Dane dotyczące jego osoby, jego dzieci i wnuków umieściliśmy na tablicy genealogicznej, dalsze szczegóły [w:] W.Dworzaczek, *Genealogia*, cz.2, W-wa 1959, tab.143.

województwa krakowskiego 4 wsie i 2 części wsi (razem 20 i pół łanu, tj. 350 ha)⁵⁰, co w tym województwie odpowiadało statusowi średniozamożnego szlachcica. Nadto w ziemi przemyskiej miał 8 wsi (klucz żurawicki) z nie więcej jak 55 łanami (tj. około 930 ha)⁵¹. Łącznie dysponował 77 łanami kmiecymi (tj. 1280 ha) – było to już sporo. Opierając się na tych posiadanych dobrach, Sebastian mógł powiększyć swój majątek i „zajść wysoko”, ale przy dziewięciorgu dzieciach równie dobrze mógł pozostać jednym ze średniej szlachty.

Mając stałe dochody z dzierżawy żup solnych już w 1582 r. wszedł w posiadanie Lednicy,⁵² w 1584 r. odkupił urząd burgrabiego krakowskiego⁵³. Dzięki temu najniższemu, acz specyficznemu urzędowi ziemskiemu, mógł się spodziewać dalszych awansów. W roku 1585 odkupił starostwo dobczyckie⁵⁴ i otrzymał w dożywocie klucz podobieński (10 wsi w Gorcach koło Mszany Dolnej)⁵⁵. Tym samym w 1585 r. Lubomirski uzyskał 1 miasto i 21 wsi królewskich, czyli dwukrotnie więcej, niż jego dobra dziedziczne. Na lata 1590-1595 przypadły jego największe awanse. W 1590 wykupił starostwo grodowe sądeckie (2 miasta i 18 wsi),⁵⁶ kupił klucz Wola Justowska pod Krakowem⁵⁷, odkupił zyskowną dzierżawę dóbr Strugi (klucz złożony z 4 wsi) klarysek starosądeckich⁵⁸. W 1591 pożyczył królowi ponad 16 000 złp⁵⁹ i uzyskał od niego najpierw niewielkie starostwo (dzierżawę) lipnickie (tj. 1 miasto i 2 wsie), a nade wszystko w tym roku odkupił za 24 000 zł od Kacpra Maciejowskiego bardzo zyskowne starostwo spiskie.⁶⁰ Następnie został, jako pierwszy z rodu, senatorem - kasztelanem małopolskim⁶¹, w związku z tym przed 3 IV tego roku musiał scedować urząd burgrabiego krakowskiego na swego krewniaka Mikołaja Lubomirskiego.⁶² Urzędu burgrabiego krakowskiego nie wolno było po roku 1564 łączyć z innymi urzędami ziemskimi⁶³. Tego roku roz-

⁵⁰ *Rejestr poborowy województwa krakowskiego z r. 1581*, wyd. A.Pawiński [w:] *Źródła dziejowe*, T. XII, Warszawa 1886, s. 64-68). Były to wsie: Sławkowice, Zborówek, Grajów, Sułów, Trąbki i Zabłocie.

⁵¹ *Rejestr poborowy województwa ruskiego z r. 1594*, wyd. A. Jabłonowski [w:] *Źródła dziejowe*, T.XVIII, cz.1, Warszawa 1902, s.14.

⁵² J.Długosz, *Sebastian Lubomirski* (PSB, T. XVIII, s.40).

⁵³ *Urzednicy woj. krakowskiego XVI-XVIII w.* [w:] *Spisy*, opr. S.Cynarski i A.Falniowska-Gradowska, Kórnik 1990, nr 936.

⁵⁴ L.Zarewicz, *Dobczyce, Monografia historyczna*, Kraków 1878, s.10; K.Chłapowski, *Realizacja reform egzekucji dóbr (1563-1665)*. Warszawa 1984, s.57.

⁵⁵ Królewszczyznę tę odstąpił mu brat pierwszej żony, Jan Pieniążek, podstoli przemyski, przy czym Lubomirski część tego klucza otrzymał już w 1567 r. jako wiano Anny Pieniążkównej.

⁵⁶ *Urzednicy woj. krak.* XVI-XVIII w., nr 530.

⁵⁷ A.Homecki, *Rozwój terytorialny latyfundiów Lubomirskich (starszej gałęzi rodu) w latach 1581-1754*, [w:] *Studia Historyczne*. R. XV, 1972, z.3, s. 420.

⁵⁸ J.Sygański, *Arendy klasztoru starosądeckiego*, Lwów 1904, s.11.

⁵⁹ A.Długosz, *Wieliczka. Magnum sal*, W-wa 1958, s.114.

⁶⁰ K.Chłapowski, *Starostowie w Małopolsce (1565-1668)*, [w:] *Spoleczeństwo staropolskie*, T.IV, pod red. A.Wyczańskiego, W-wa 1986, s.125.

⁶¹ Nominacje na kasztelana małopolskiego otrzymał 11 I 1591 (*Urzednicy województwa sandomierskiego XVI-XVIII*, nr 154); urząd ten plasował się na 81 miejscu, na 132 senatorów bez 13 biskupów i 10 ministrów.

⁶² *Urzednicy woj. krak.* XVI-XVIII w., nr 936, 940.

⁶³ *Volumina legum*, T.II, Petersburg 1859, s.618-619,637.

począł przebudowę zamku dobczyckiego na renesansową rezydencję i zakupił klucz (hrabstwo) wiśnicki. Dobra te miały znaczenie prestiżowe, gdyż wcześniej należały do znakomitego rodu Kmitów.

Herb Lubomirskich umieszczony na fasadzie pałacu w Nawojowej

Lubomirski herbu Szreniawa (wtedy zwanego też Szreniawą bez krzyża), wchodząc w posiadanie Wiśnicza chciał, by widziano w nim następcę jego wielkiego „współrodowca” – Piotra Kmity herbu Szreniawa. Dopełnieniem tych zamysłów stało się uzyskanie 14 VI 1595 r. od cesarza Rudolfa II tytułu hrabiego Cesarstwa Rzymskiego,⁶⁴ odtąd się pisał „Comes in Wiśnicz”, wzorując się zresztą na Kmicie. Lubomirski zaczął też dbać o odpowiednią oprawę swojej osoby. W Dobczycach trzymał dwór, liczący co najmniej 50 dworzan i utrzymywał kapelę⁶⁵. Wreszcie w 1597 roku wydał najstarszą córkę Katarzynę za księcia Janusza Ostrogskiego, kasztelana krakowskiego, spowinowacając swoją rodzinę – ludzi z awansu – z pierwszym magnatem Rzeczypospolitej. W 1598 roku Sebastian awansował na kasztelana bieckiego⁶⁶, dokupił też kolejne wsie: części Jazowska, Obidzę i Brzyńę.⁶⁷ W następnym roku odkupił od wdowy po swoim krewniaku Mikołaju (któremu wcześniej, w roku 1591, scedował urząd burgrabiego krakowskiego), Zofii z Minockich,⁶⁸ tenutę tymbarską. Mimo kolejnego awansu tym razem na urząd kasztelana wojnickiego (1603), nie spoczął w staraniach o dalszy awans rodziny. W roku 1602 wydał córkę Zofię za Mikołaja Oleśnickiego, kasztelana małopolskiego (mimo podupadania w XVI wieku tej rodziny, była to nadal znana w Małopolsce

⁶⁴ Jerzy Dunin-Borkowski, *Błękitny almanach*, Lwów 1908, s.48.

⁶⁵ Zob. J.Długosz, *Źródła do dziejów kapeli nadwornej Lubomirskich w latach 1595-1644*, [w:] Muzyka, R.13, 1968, s. 85-86.

⁶⁶ *Urzędnicy województwa krakowskiego* nr 25.

⁶⁷ Zob. A.Homecki, *Rozwój terytorialny*...s.420.

⁶⁸ K.Chłapowski, *Starostowie w Małopolsce (1565-1668)*, [w:] *Spółczesność staropolskie*, T. IV, pod red. A.Wyczańskiego, W-wa 1986, s.127.

familia). Dalej kupował dobra. W 1604 roku kupił klucz nawojowski koło Nowego Sącza od Jakuba i Samuela Chwalibogów,⁶⁹ a w 1609 roku, za poparcie Zygmunta III, otrzymał od władcy bogate starostwo grodowe sandomierskie.⁷⁰ W 1609 r. stary kasztelan (już w 1605 r. spisał testament) podjął ryzykowną decyzję i wysłał obu synów na wojnę moskiewską. Młodszy Joachim nie wrócił już żywy spod Smoleńska. W 1611 roku Sebastian wydał kolejną córkę, Barbarę, za Jana Zebrzydowskiego, syna rokoszownika. Był to kolejny przykład długoletniej jego polityki. Uważał, że należało tak postępować, aby zawsze utrzymywać dobre stosunki z królem, ale też i z opozycją. Dzięki temu nic nie tracił, lecz zyskiwał uznanie i wdzięczność słabszej strony. Jednak i na niego pod koniec życia spadły nieszczęścia (rok 1611 i następne). Po Joachimie zmarły kolejno córki: Katarzyna (1611), Zofia (1612), a w 1613 Anna i najmłodsza Eleonora⁷¹. Teraz cała nadzieja ojca spoczywała na Stanisławie. Już w 1597 roku scedował na niego starostwo sądeckie, potem 10 II 1613 r. ożenił go z Zofią Ostrogską, córką Aleksandra, wojewody wołyńskiego. Była to wówczas najlepsza partia w Rzeczypospolitej, dodatkowo bowiem poprzez Zofię spadał jeszcze większy splendor na rodzinę. Zofia była prawnuczką Anny, ostatniej Piastówny mazowieckiej i krewnej Stanisława Kostki. Było to również potwierdzenie już niekwestionowanej potęgi rodu. Niedługo po ślubie stary kasztelan rozstał się z życiem, stało się to 22 VI 1613 r. W ostatnich dniach życia, już ciężko chory, kazał się wieść z Woli Justowskiej do Dobczyc. Towarzyszyło mu, jadąc koło powozu, 600 służebnej szlachty.⁷² Czy mógłby być piękniejszy kres życia dla kogoś, kto zaczynał karierę, mając zaledwie kilka wsi?

⁶⁹ A.Homecki, *Rozwój ...*, s.421.

⁷⁰ *Urzednicy województwa ruskiego XIV – XVIII wieku*, nr 899 (po 26 II 1609 r.).

⁷¹ Lubomirski miał jeszcze trzeciego syna - Sebastiana, zmarłego w 1594 roku jako półroczne niemowlę. O dziecku informuje L.Zarewicz, *Dobczyce, Monografia historyczna*, Kraków 1878, s.14, a także Wł.Kowalski i J.Staśko, *Dobczyce (Przeszłość i teraźniejszość)* Kraków 1969, s.61. W kościele parafialnym w Dobczycach zachowała się tablica z czerwonego marmuru poświęcona zmarłemu dziecku - Sebastianowi. Tablica ta jest pozostałością po starszym, murowanym kościele parafialnym, fundowanym po 1590 roku przez Sebastiana Lubomirskiego. Kościół ten rozebrano w 1790 roku. Renesansowe epitafium wyobraża dziecko wsparte na czaszce (zob. *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, T.I. *Województwo krakowskie*, pod red. J.Szablowskiego, z.9. *Powiat myślenicki*, opr. K.Kutrzebiana, W-wa 1951, s.3 (Dobczyce). Także na przypisywanym Sebastianowi Lubomirskiemu nagrobku, znajdującym się obecnie w kościele parafialnym w Krzeszowicach (zob. *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, T.I, z.4. W-wa 1953, s.18; ilustr.45) widnieją trzy miecze, symbolizujące trzech synów (por. W.Drecka, *Portrety Sebastiana Lubomirskiego i jego rodziny z XVI i XVII wieku*, [w:] *Rocznik Muzeum Narodowego w W-wie*, R XVII, 1973, s. 98). Nagrobki Lubomirskich u dominikanów w Krakowie zaginęły (zob. M.Cercha. *Pomniki Krakowa*. T. III, Kraków - Warszawa 1904, s.289). Są znane tylko odpisy z epitafiów u Szymona Starowolskiego (*Monumenta Sarmatarum*, Kraków 1655), natomiast w kościele parafialnym w Krzeszowicach znajduje się renesansowa płyta z czerwonego marmuru (znaleziona w 1828 r. w Pałacu Spiskim w Krakowie), która wg J. Szablowskiego (*Kat. zabytków*, T.I, z.4, W-wa 1953, 18, oraz ilustr. 45) jest płytą nagrobną Sebastiana Lubomirskiego. Krypta grobowa Lubomirskich w klasztorze Karmelitów Bosych w Wiśniczu, zamieniona przez Austriaków na więzienie, została splądrowana w 1940 r. przez Niemców, sarkofagi sprofanowano, wśród nich miedziany, poślaczany sarkofag Stanisława Lubomirskiego. W 1949 r. sarkofagi Lubomirskich zostały przeniesione do krypty zamkowej w Wiśniczu (zob. S.Fischer, *Wiśnicz Nowy*, W-wa 1967, s.51-52 oraz *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, T.I. *Województwo krakowskie* pod red. J.Szablowskiego, z.9. *Powiat myślenicki*, opr. K.Kutrzebiana, W-wa 1951, s.3 (Dobczyce).

⁷² L.Zarewicz, *Dobczyce. Monografia historyczna*, Kraków, 1878, s.13-14].

Na czym polegała istota kariery Sebastiana Lubomirskiego? Wydaje się, że możnowładztwo było grupą otwartą dla ludzi z inicjatywą, świadomych swoich celów i potrafiących do nich konsekwentnie zmierzać. Od połowy XVI wieku do początku XVII wieku stara magnateria rodowa przeżywała kryzys. Stare rody w Małopolsce wymierały lub traciły znaczenie (Tarnowscy, Kmitowie), robiło się miejsce dla nowych karier. Błyskawiczna kariera kanclerza Jana Zamoyskiego za Batorego jest tego najlepszym przykładem. Dodajmy do tego upadek w latach osiemdziesiątych XVI wieku konkurencyjnego rodu, jakim mogli być dla Lubomirskich Zborowscy. W ten sposób w Małopolsce zrobiło się „luźniej” i pojawiła się szansa dla nowych ludzi. Dzięki dzierżawie żup solnych i królewskich Lubomirski zdołał zbudować swoje latyfundium, a przez urzędy i odpowiednie koligacje swoich dzieci potrafił zapewnić wysoką pozycję rodziny w przyszłości. Ale o tym opowiemy w następnym *Almanachu Muszyny*.

Pałac w Nawojowej (fot. w maju 2005)